

ГОРДАНА ЂИЛАС

ДАР И МОРАЛ

Милан Пражић њим самим

Милан Пражић је био управник Библиотеке Матице српске од 1. септембра 1976. до 1. октобра 1980. године. У том периоду Библиотека је поводом 150-годишњице рада Матице српске организовала неколико значајних манифестација којима се прикључила обележавању ове прославе. Покренут је *Годишњак* Библиотеке, чији је први број посвећен овом јубилеју, а који излази и данас. У јануару 1978. започета је примена Међународних стандарда за библиографску обраду монографских публикација ISBD(M) и за обраду серијских публикација ISBD(S), а за њихово спровођење библиотекар Библиотеке Матице српске су сачинили приручнике који су препоручени свим библиотекама у Војводини. Библиотекарски знају колико је знања и вештине потребно да се они сачине. На основу самоуправног споразума потписаног у Заједници националних библиотека Југославије, Библиотека се укључила у размену каталожских листића. Први пут је у Библиотеци организовано и спроведено полагање стручних библиотекарских испита за стицање библиотечких звања, у априлу 1980. године. Покренута је едиција „Библиографије Војводине” и прве књиге које су се појавиле у овој едицији биле су *Библиографија новосадске цитамје* Ане Каћански и Милане Бикички и *Библиографија Јована Појовића* Виде Зеремски. Започет је рад на изради текуће библиографије Војводине, данас „Библиографије књига у Војводини” која ће у наредном периоду постати један од важних сегмената делатности Библиотеке и профилисати низ стручњака, библиографа данас цењених не само у библиотекарству Србије већ и шире.

И, да кажемо на крају, дограђено је око 2.000 m² радног и магацинског простора, адаптиране су и преуређене читаонице у Библиотеци.

Библиотека Матице српске је у својој едицији „Посебна издања” објавила књигу Милана Пражића *Речи и време* и на тај начин исказала поштовање и захвалност према свом управнику. Када сам 2002. године у Библиотеци Матице српске приредила ову књигу, нисам претпоставила да ћу се са његовим делом срести опет. Даница Василева, сестра Милана Пражића, сакупила је његове текстове и тако допринела стварању књиге *Речи и време*, која је посвећена поезији за децу. Њој дугујемо велику захвалност за грађу коју нам је уступила, а дугујемо јој захвалност и на ангажовању око данашње промоције. Данас је пред нама књига *Дар и морал*, објављена 2015. године, у којој препознајем љубав, фокусираност, страст и велику енергију са којом сам се сусретала и пре тринаест година.

Улазећи у читање књиге коју данас представљамо, тражила сам, као и увек, танку и невидљиву нит за коју ћу се ухватити, и која ће ми потом бити водилца током даљег читања. Понекад се та нит не ухвати, а понекад је потребно добрано уронити у књигу како би се она пронашла. У књизи *Дар и морал* Милана Пражића та нит је била Пражићево тумачење Скерлићевог критичког и јавног ангажмана и његова мисао како „критика и уметност нису исто, и не дају се свести једна на другу, дакле, нису упоредљиве по редуccionистичком методу искључивости (или-или)”. Као да је управо Скерлићева мисао била полазиште критичарских начела и Милана Пражића, под које би се могли свести његови уводни, теоријски увиди у књижевну критику критике.

Пражић сматра да су поједини Скерлићеви судови, оцене и резултати превазиђени, али остала је „снага опредељења, истинитост уверења, жестина активности, борбени ангажман”. При томе се позива и на суд Мидхата Бегића, који са истанчаним осећањем за реч пише о Скерлићевом подвигу који је позитиван одговор бар у *моралној*, ако не и у књижевној сувислости.

Критичар, по Пражићу, мора бити личност, и тек као личност може бити велики критичар, и он се свом времену може приближити не методом него уверењем. Сматрајући да критичар мора бити личност од идеје, истиче стваралачко-спознајни и критички марксизам који у књижевној критици обухвата књижевно дело и људе којима је дело посвећено у њиховој историјској узајамности и тоталитету. Непосредан циљ критике је књижевност сама и књижевна истина. Интенција уметности су људи и људска заједница и због тога критика представља „стално питање о човечности и

човечном у уметности”. (Не могу а да се на овом месту не сетим реченице нашег савременог књижевног критичара, који је, тумачећи једну књигу поезије, изрекао да је, између осталог, књига сувише људска!) Оно што би се данас могло цитирати или промишљати на сличан начин и што је, за ову прилику, у фокусу мог интересовања и на шта бих желела да скренем пажњу (рукопис је, према речима приређивача, завршен 1980. године, дакле пре 37 година) је:

– Да се модели људског мишљења смењују по законима аутентичности историјности и да постоје у све већем и непрегледном мноштву али у све мањем степену међусобне сагласности и у све даљим просторима од тоталитарне људске историје. Чињеница је да је данас све релативизовано, али и у том релативизму оно што је константа јесте да творачки и критички дух не могу бити онемогућени. Једина заштитна дужина је он сам! Историјска књижевна уметност садржана је у њој самој;

– Да је на књижевној сцени у агресивном порасту њамај без душе и ум без морала;

– Да се узроци појаве књижевне лажи могу пронаћи и у психолошком профилу појединца који се бави уметношћу, као и у пракси повезивања у кланове. При томе се мисли на кланове који се стварају због личних афирмација, а не због естетских и стваралачких афинитета;

– Да је књижевна критика духовна привилегија када је даровита, умна и одговорна;

– Да историја у уметности није никада у суштинском сукобу са идејама хуманизма нити оне са њом;

– Да нико не може бити присиљен да воли књиге;

– Да је образовање само претпоставка за културу.

Пред нама је књига са поднасловом који упућује на то да је реч о антрополошком огледу, која је чврсто конципирана, са јасно изреченим ставовима, теоријски утемељена. Она снагом речи, данас бисмо рекли снагом енергије, зрачи вољом да се остане доследан у својим естетским и превасходно етичким начелима.

Постављајући у уводном делу теоријски оквир свог критичког ангажмана, Милан Пражић брани став да је тајна уметности у томе да се њена истина брани сама собом и да јој се може прићи на прави начин само из духовних простора. „Уколико је дело добро, оно ће истрајати упркос и похвалама и критикама.” Квалитетом уметничког дела брани се духовно представљање уметности. Пражић исказује посвећеност, озбиљност у приступу литерарним и

уметничким темама, не пропуштајући да се о истим ставовима сагласи са савременим критичарима, теоретичарима па и писцима као што су Исидора Секулић, Ерих Фром, Милован Данојлић, Теодор Адорно, Висарион Григорјевич Бјелински, Иво Андрић, Никола Милошевић, Валтер Бењамин, Лешек Колаковски, Ханс Магнус Енценсбергер и други. На тај начин допуњује и обогаћује своју мисао, а увођењем цитата и ставова књижевноисторијски потврђених књижевника и теоретичара успоставља потребну меру дистанце, што доприноси бољем утиску објективности и озбиљности у промишљању задатих тема.

Централни део књиге чини поглавље насловљено као и књига – „Дар и морал”. Пражић разматра у каквом су односу дар (даровитост) и морал, с обзиром на то да даровитост није етичка одредница, тј. етички је неутрална. Наводећи примере из живота светски познатих писаца који су деловали у складу са моралним начелима и идејама које су заступали и оних који су се ставили на *погрецину* страну, Пражић не оспорава дело књижевника који су се огрешили о морална начела, наводећи пример Борхеса или Црњанског. По њему се морално не може одвојити од литерарног. Морал се не може одвојити од политике и уметности јер се његовим одвајањем не постиже прочишћење стваралачких дисциплина духа. „Ако морално питање и није видљиво у језгру уметности и у бићу уметничког дела оно је нераскидиво повезано са уметничким као таквим.”

Посвећеност и преданост овој теми сведоче о Пражићевој отворености и искрености која побуђује пажњу. И нама се чини да основни постулати изречени о критици критике, о односу уметности и критике, књижевном делу у своме времену и односу литературе и стварности и данас звуче убедљиво јер носе потребну *свевременост*. Оно за шта се залаже, а што парадоксално, данас, *није толико модерно*, јесте управо искреност, уверење без остатка и спремност да се за свој став бори свом снагом духа и талента.*

* Реч изговорена у Матици српској приликом представљања књиге *Дар и морал* Милана Пражића, у Новом Саду, 2. новембра 2017. године.